

Chunka punchaw diciembre killapim 1948 watapi Hukllawasqa Nacionkuna huñunakuspanku allinmi nirqaku hinaspam reqsichirqaku runakunapa lliw derechonkunata, chaymi kay librochapi tukuy nisqanku kachkan.

Chay hatun huñunakuypim rimanakurgaku lliw Runakunapa Derechonkuna sapakama nacionkunapi reqsichisqa, yachachisqa hinaspaleesqa kananpaq, reqsichisqamá kanan tukuy rikchaq yachay wasikunapipas, chaynataqa rurana chay nacionkunapa mana imayna kasqantapas qawaspam.

HUKLLAWASQA NACIONKUNAPA REQSICHISQAN LLAPA RUNAKUNAPA DERECHONKUNA

Qallariynin

QAWARISUNYA: Libre kawsakuywan kay pachapi tukuy imapi hawka kawsakuyqa sumaqsapichasqam kachkan kaykunapi: Lliw runakunapaqamamanchikpa wachakuwasqanchikmantapunim mana pipapas usuchisqan allin qawasqa hinaspa igual derechoyoq kananchik.

QAWARISUNYA: Runakunam tukuy mana allin ruwaykunaman chayarunku, runapa derechonkunata mana sumaqta reqsispanku otaq yachachkaspankupas chaykunata mana kaqpaqpas hapispanku, lliw runakunam munanchik hamuq punchawkunapi allin kawsakuyta; tukuy manchakuykuna hinaspamuchuyllapi wakcha kaykuna chinkaruptinqa lliw runakunam mana manchakuspaña rimarisun imam umanchikpi kaqta, mana manchakuspataqmi chaskisun imam yachay munasqanchiktapas.

QAWARISUNYA: Kananmi Runakunapa Derechon waqaychaq munayniyoq kamachikuykuna, chay kamachikuykunam mana pimanpas sayapakuspa yanapanan derechon valechiy munaqsarutyasqa hinaspam usuchisqa runakunata.

QAWARISUNYA: Kay pachapi nacionkuna amistadta armanankupaqmi sonqonchikpi munaypaq-munananchik hinaspam chay munayta chegechinanchik.

QAWARISUNYA: Huñunasqaman perteneceq nacionkunam kay qellqapi cheqapyachirqaku lliw runakunapa derechonpi creesqankuta hinaspam rimanakurqaku runakunapaq qarikaspapas otaq warmi kaspapas igual derechoyoqkama kasqan reqsichiyta. Tukuy chaykunata sumaqta yachaykuspaqa libre kawsakuyninchikpa kallpanchasqanmi aswan sumaqtaraq llamkasunchik llaqtanchik hatunyananpaq.

QAWARISUNYA: Huñunasqaman perteneceq nacionkunam rimanakurunku lliw runakunapa derechonchikqa hinaspalibre kayninchikqa llapallanpa allin chaskisqan kananpaq.

QAWARISUNYA: Runakunapa derechonchikwan libre kayninchik allin reqsisqa kaspapaq cheqapmi kanqa.

HATUN HUÑUNAKUYPI RUNAKUNAPA DERECHON REQSICHISQA KASQANMANTA

Hatun rimanakuyman lliw nacionkunamanta hamuqkunam kay qellqapi reqsichinku lliw mundontin runakunapa derechonkunata, chaynapi runakuna maypiña yachaspapas kay qeliqata qawaspanku respetayta hinaspalibre kawsakuyta yachanankupaq; atisqankuman hinam wakinkunamanpas reqsichinqaku tukuy kaykuna cheqappuni kananpaq; kaykunataqa ruwanqaku hukllawasqaman

perteneceq nacionkunapi kawsaḡkunam otaḡ kay nacionkunapa amparonpi kaḡkunam.

PUNTA KAQ (1)

Lliw runakunam nacesḡanchikmantapacha libre kanchik, lliw derechonchikpipas iguallataḡmi kanchik. Yuyayniyoḡ kasḡanchikraykum hawkalla aylluntin hina kawsayta debenchik llapa runakunawan.

ISKAY KAQ (2)

Kay qellqapi tarikuḡ derechonchikmanta yachachikuykunaḡa lliwchanchikpaḡmi, manam imananchu huk runapa imayrikuḡ kayninpas nitaḡ qari warmi kayninpas nitaḡ imayna rimasḡanpas nitaḡ ima diospi creesḡanpas, manam imananchu imayna formapi gobierno kananpaḡ piensasḡankunapas nitaḡ maylawmanta kasḡanpas nitaḡ wakcha-apu kasḡanpas nitaḡ imaynaña kasḡanpas.

Lliw nacionkunam libre kaspapas otaḡ mana libre kaspapas imaymana rikchaḡ gobiernoyoḡ kanchik, wakinñataḡmi huk nacionkunaman hapipasḡa kanku, ichaḡa imaynaña kaspapas manam hukmanpaḡ qawasḡachu kananchik.

KIMSA KAQ (3)

Lliw runakunam derechoyoḡ kanchik kawsananchikpaḡ libre kananchikpaḡ hinaspa waḡaychasḡa kananchikpaḡ.

TAWA KAQ (4)

Manam pipas usurpasḡa sirvienteqa kachwanchu, tukuy formapi prohibisḡam runakunata dueñochakuruspa sirvichikuyḡa hinaspa runa rantinakuyḡa.

PICHQA KAQ (5)

Manam pipas imaymana ñakariykunaman churasḡaḡa kachwanchu, manataḡmi runa kayninchikta penḡayman churaykuspa castigasḡaḡa kachwanchu.

SOQTA KAQ (6)

Lliw runakunam maypiña tarikuspapas derechoyoḡ kanchik ima juiciopipas valechikunanchikpaḡ.

QANCHIS KAQ (7)

Lliw runakunam derechoyoḡ kanchik igualkama leypapas chaskisḡan kananchikpaḡ, leyḡa mana pimanpas sayapakuspanmi amparawananchik. Kantaḡmi derechonchik kay yachachikuykunata mana kasukuspa contranchikpi sayariy munaḡkunamanta. Derechoyoḡtaḡmi kanchik kay yachachikuykuna qonḡayta pantaypi kaptin leyḡa waḡaychasḡan kananchikpaḡpas.

PUSAQ KAQ (8)

Lliw runakunam derechoyoḡ kanchik justiciapi uyarisḡa kaspanchik amparachikunanchikpaḡ, leyman hina derechonchikpa contranpi ruwaḡkunamantam waḡaychasḡa kananchik.

ISQON KAQ (9)

Faltanta mana sumaqta yachachkaspaqa manam pipas detenesqaqa, presochasqaqa nitaq huklaw nacionman qarqosqaqa kanmanchu.

CHUNKA KAQ (10)

Lliw runakunam igual kasqanchikrayku mana sayapakuq justiciawan uyarichikunanchikpaq derechoyoq kanchik, derechoyoqmi kanchik juicioi ima deberninchikpas otaq derechonchikpas yachananchikpaq. Imamanta tumpasqa karuspapas yachananchikpaqmi sumaqta qawachiwananchik.

CHUNKA HUKNIYOQ (11)

Lliw runakunam ima huchamanta tumpasqa kaspanchikpas inocente kasqanchik valechikunanchikpaq derechoyoq kanchik, leyman hina juicioi huchayoq kasqanchikta tarinankukama. Chay juicioipipas kanmi derechonchik garantiata chaskispanchik cheqaptapuni difiendesqa kananchikpaq.

Huk runapa imapas ruwarusqanmantaqa manam sentenciaruspanku castiganmankuchu sichum chay ruwasqan punchawkunapi manaraq ley lloqsispa delito kasqanta qawachichkaptinqa. Castigasqaqa kanqa chay hucha ruwasqan punchawkunapi leyman hina castigokunallawanmi.

CHUNKA ISKAYNIYOQ (12)

Manam pipas yangapas yangaqa chaqwanmanchu vidanchiktaqa nitaq ayllunchikkunapatapas, manam yangapuniqa yaykukuykunmanchu wasinchikmanpas, manataqmi cartanchiktapas yangaqa pipas leekurunmanchu. Lliwmi derechoyoq kanchik kaykunamanta leywan amparachikunanchikpaq.

CHUNKA KIMSAYOQ (13)

Lliw runakunam maypipas purinanchikpaq derechoyoq kanchik, derechoyoqtaqmi kanchik nacionninchikpiqa maypi wasichakunapaqpas.

Lliw runakunapam derecho kapuwanchik kikin nacionninchikmanta otaq maylaw nacionmantapas lloqsinanchikpaq hinaspa kikin nacionninchikman kutimunanchikpaq.

CHUNKA TAWAYOQ (14)

Sichum huk runa persiguisqa kanman nacionninpa gobiernon hina mana piensasqanrayku, hinaspaqa payqa derechoyoqmi huklaw nacionman ayqekuspa amparasqa kananpaq.

Nacionninpi cheqap hucha rurarusqanmanta justiciapa qatikachasqan runaqa manam runakunapa derechonman hapipakunmanchu huklaw nacionman ayqekuspa chaypiña libre kawsakunanpaq.

CHUNKA PICHQAYOQ (15)

Sapakama runakunam derechoyoq kanchik huk nacionman pertenecenanchikpaq.

Kay derechonchiktaqa manam pipas yangamantaqa qechuwachwanchu. Kantaqmi derechonchik nacionmanta cambiakuyta munaptinchik mana pipas harkakuwananchikpaq.

CHUNKA SOQTAYOQ (16)

Qaripas warmipas casarakuy tiempoman chayaruptinchikqa kanñam derechonchik casarakuspanchik familiayoq kananchikpaq, manam imananchu ima castamantam otaq maylawmantam kayninchikpas, qaripas warmipas igual derechoyoqmi kanchik casado kayninchikpi allin kawsakunanchikpaq chaynataq rakinakunanchikpaqpas.

Qaripas warmipas mana munaspaqa manam casarakuchwanchu.

Tayta-mamam llaqa familiantin estadopa waqaychasqan kananchikpaq derechoyoq kanchik, ñoqanchikqariki nacionta wiñachiq huk hatun ayllum kanchik.

CHUNKA QANCHISNIYOQ (17)

Lliwmi derechoyoq kanchik sapallanchikpas otaq iskay kimsa runakunawan kuskapas kapuqniyoq kananchikpaq.

Manam kapuqninchiktaqa yanqaqa pipas qechuwachwanchu.

CHUNKA PUSAQNIYOQ (18)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik imayna formapipas piensananchikpaq, conciencianchikman hina kawsakunanchikpaq hinaspa ima diospi creenanchikpaqpas. Kay derechonchikman hinaqa librem kanchik ima religiontapas chaskinanchikpaq hinaspa imayna formapipas creesqanchikta ruwananchikpaq. Sapallanchikpipas otaq huk huñunakuypipas ruwachwanmi chay creesqanchiktaqa hinaspapas yachachichwanmi wasinchikpi otaq maypipas.

CHUNKA ISQONNIYOQ (19)

Lliw runakunam imayna piensasqanchiktapas rimarinanchikpaq derechoyoq kanchik, erechoyoqtaqmi kanchik mana pipa harkakusqan chaykunata willakunanchikpaqpas, chaskichwantaqmi hukkunapa piensasqantapas.

ISKAY CHUNKA (20)

Kanmi derechonchik huñunakunapaq chaynataq ima huñunakuyta hawkalla hatarichinapaqpas.

Manam pipas obligasqaqa kachwanchu ima huñunakuymapas mana munastin pertenecenanchikpaqqa.

ISKAY CHUNKA HUKNIYOQ (21)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik nacionninchikpa gobiernonpi servikunanchikpaq, chaytaqa rurachwanmi kikinichikpunipas otaq munasqanchikta akllaspapas.

Lliw runakunam igual derechoyoq kanchik gobiernonchikpa atiendenan wasikunaman yaykuspa chaypi atiendechikunanchikpaq.

Gobiernopa atiyninga kachkan lliw llaqtakuna munaspanchik chay autoridada qoptillanchikmi, chay munasqanchikta reqsichinchik librepuni votaspanchik; chay vototam ruwayta debenchik mana pipa yachasqanta chaynapi munasqanchikpaq votananchikpaq.

ISKAY CHUNKA ISKAYNIYOQ (22)

Llapallan runakunam derechoyoq kanchik educacionpi, kupuqninchikpi hinaspa

imayna kawsayninchikpipas amparasqa kananchikpaq chaynapi tukuy allin kayman chayananchikpaq. Chay seguridadtam chaskinchik kaykunawan: Gobiernom organizasqa kaspan ñoqanchikpaq atisqanta ruranan imakunam nacionninchikpi kaqkunawan, allinninchikpaqmi ruranan kallpanman hina otaq huklaw nacionkunapa yanapasqanpas.

ISKAY CHUNKA KIMSAYOQ (23)

Lliw runakunam munasqanchikpi iiamkananchikpaq derechoyoq kanchik, derechoyoqtaqmi kanchik mana ilamkayniyoqkunapas llarnkayta maskaspa tarinanchikpaq, manam pipas munarispanta qarqowachwanchu llamkayninchikmantaqa.

Lliw runakunam derechoyoq kanchik mana ima sayapakuykunawan trabajonchikman hina pago chaskinanchikpaq.

Lliw runakunam derechoyoq kanchik sasapas facilpas iarnkasqanchikman hina pagonchik chaskinanchikpaq, chaynapi allin kawsakuyman hina familiarin allin kawsananchikpaq; mana chayqa chaskinam yanapakuyta chaypaq hina hatarichisqa yanapakuqkunamanta.

Lliw runakunam derechoyoq kanchik lamkaq-masinchikkunaWan grupota formaspa otaq chayna grupokunaman pertenecespa derechonchik vechikunanchikpaq.

ISKAY CHUNKA TAWAYOQ (24)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik samananchikpaq hinaspa samarispa asirikunanchikpaq, derechoyoqtaqmi kanchik atisqanchikman hinalla sapa punchaw llamkananchikpaqpas hinaspa vacacionalninchik chaskinanchikpaqpas.

ISKAY CHUNKA PICHQAYOQ (25)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik allin kawsayta tarispa familiarin allin mikusqa, allin pachasqa hinaspa sano kawsakunapaq. Derechoyoqtaqmi kanchik amparasqa kananchikpaq, invalido kaspapas, viudo otaq viuda kaspapas, machu otaq paya kaspapas; derechoyoqtaqmi kanchik trabajota mana tarispapas otaq qonqayta ima mantenikunanchikpaq kaqta pierderuspapas amparasqa kananchikpaq.

Wiksayoq warmikunapas chaynataq warmachakunapas derechoyoqmi kanku allin mantienesqa kanankupaq. Casadómanta otaq mana casadomanta kaspapas lliw warmachakunaqa igual derechoyoqmi kanku amparasqa kanankupaq.

ISKAY CHUNKA SOQTAYOQ (26)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik educasqa kananchikpaq. Mana qollqellapaqmi primariaqa chaymi obligatorio primariayoqllapas lliw kanankupaq. Allin notanchikman hinaqa lliwmi mastaraq educakuchwanchik chaynapi imam munasqanchikman chayananchikpaq.

Educacionpa rurunqa kanan runakunapa allin kawsakuyninmi hinaspa lliw derechonkuna sumaq reqsiymi chaynapi libre kaynin allin respetasqa kananpaq. Hawkalla kaspanchikmi comprendenakunanchik huklaw nacionkunawan, wakin castakunawan hinaspa ima diospi creeqkunawanpas. Huñunasqa nacionkunatapas yanapananchikmi tukuy kay pachapi hawka kawsakuy kananpaq.

Tayta-mamakunaqa derechoyoqmi kanchik imayna educacionta familiarinchik

chaskinanpaqpas.

ISKAY CHUNKA QANCHISNIYOQ (27)

Lliw runakunam derechoyoq kanchik maymi yachasqanchikpi ima ruray kaptinpas yanapakunanchikpaq. Yanapakuchwanmi tukuy imapi llaqtanchik sumaqílataña wiñananpaq hinaspapas derechoyoqmi kanchik chay llaqtapa imapas qowasqanchikta chaskikunapaq.

Sichum umallanchikmanta imapas valorniyoy kaqta horqoruchwan otaq pipapas manaraq rurasqanta imapas chayraq ruwaruchwan, hinaspaqa derechoyoqmi kanchik chay paqarichisqanchikkunapa valorniyoy kasqanta amparachinanchikpaq.

ISKAY CHUNKA PUSAQNIYOQ (28)

Derechoyoqmi kanchik nacionninchikpi hinaspa lliw nacionkunapipas runakunapa derechon valechiq organizacion kananpaq, chaynapi kay tukuy qawasqanchik derechonchik hinaspa libre kasqanchik haypananchikpaq.

ISKAY CHUNKA ISQONNIYOQ (29)

Lliw runakunam llaqtanchikpi qespinchik, chayraykum llaqtanchikpaq deberninyoy kanchik.

Derechonchik otaq libre kayninchik valechikunanchikmantaqa leyllum harkakuwachwan, chaynaqa kanman wakinpa derechonkuna otaq libre kayninku mana usurpasqa kananpaqmi, chaynapi chaqwakuna mana kananpaq. Chaynapitaq lliw runakunaqa sapakama kikin nacionninchikpi hawkalla kawsakunanchikpaq.

Kay lliw derechonchikqa otaq libre kayninchikqa manam valechisqaqa kanmanchu, sichum imayna formapipas hukllawasqa nacionkunapa munasqanpa contranpi kaspaga.

KIMSA CHUNKA (30)

Kay qelíqapa nisqankunaman hapipakuspaqa manam pipas otaq gobiernopas imapas ruwanmanchu, derechonchikta hinaspa libre kayninchikta usurpanankupaqa.